

УДК 347.952

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7\(37\)-442-452](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-7(37)-442-452)

Забзалюк Дмитро Євгенович доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загально-правових дисциплін Інституту права, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Замарстинівська, 9, м. Львів, тел.: (096) 666-75-06, <https://orcid.org/0000-0002-1041-0148>

ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ОКРЕМА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ АКТА ЮРИСДИКЦІЙНОГО ОРГАНУ

Анотація. У статті досліджується питання виконання судових рішень, що не містять заходи примусового виконання, зокрема рішень про визнання юридичних фактів, які виконуються в інший спосіб, ніж передбачено законодавством про виконавче провадження спеціально уповноваженими суб'єктами в контексті обов'язковості виконання рішень встановленої Конституцією України та міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Досліджено специфічний характер примусовості виконання рішень, як самостійної характеристики судового рішення, що передбачає можливість зовнішнього впливу на поведінку суб'єктів через організаційні, адміністративні та дисциплінарні заходи, спрямовані на фактичне виконання судового рішення.

Автором виокремлено поняття виконавчих дій, як дій, що вживаються уповноваженими суб'єктами (державні і приватні виконавці) у виконавчому провадженні і примусових дій, як дій що здійснюються без волі зобов'язаних осіб поза виконавчим провадженням.

Розглянуто виконавче провадження як систему норм, що регулюють діяльність з примусового виконання судових рішень та зроблено висновок про те, що виконавче провадження є частиною процесу примусового виконання.

Оскільки правова визначеність за рішеннями про визнання досягається самим змістом судового акта і такі рішення не потребують примусового виконання у межах процедур виконавчого провадження, автором запропоновано назвати таку особливу форму виконання «реалізацією», що полягає у здійсненні органами, організаціями та посадовими особами державної реєстрації, фіксації прав фізичних та юридичних осіб, видачі передбачених документів, внесенні фінансовими установами змін до статусу розрахункових рахунків клієнтів тощо.

Сформульовано відмінності між виконавчими документами, необхідними для ініціювання виконавчого провадження та для «реалізації»,

особливості суб'єктного складу та правового статусу суб'єктів, відмінності у змісті правовідносин і характері відповідальності суб'єктів за невиконання вимог виконавчих документів у процесі реалізації та виконавчого провадження.

Ключові слова: виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, державний виконавець, приватний виконавець, виконавчі процесуальні правовідносини, стягувач, боржник, виконавче провадження, виконуваність рішення, рішення про визнання, реалізація судового акта, звернення стягнення.

Zabzaliuk Dmytro Evgenovich Doctor of Legal Sciences, professor, Head of General legal disciplines Department, Institute of Law, Lviv State University of Internal Affairs, Zamarstinivska St., 9, Lviv, tel.: (096) 666-75-06, <https://orcid.org/0000-0002-1041-0148>.

REALIZATION OF A COURT DECISION AS A SEPARATE FORM OF ENFORCING A JURISDICTIONAL ACT

Abstract. The article explores the issue of enforcement of court decisions that do not contain enforcement measures, particularly decisions recognizing legal facts that are executed in a manner different from that provided by the legislation on enforcement proceedings by specially authorized entities, in the context of the obligation to enforce decisions established by the Constitution of Ukraine and international acts ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine. The specific nature of the enforceability of decisions as an independent characteristic of a court decision is examined, which involves the possibility of external influence on the behavior of the parties through organizational, administrative, and disciplinary measures aimed at the actual enforcement of the court decision.

The author distinguishes the concept of enforcement actions as actions taken by authorized entities (state and private bailiffs) in enforcement proceedings, and coercive actions as actions carried out without the consent of the obligated parties outside of enforcement proceedings.

The enforcement proceedings are considered as a system of norms regulating the activities of enforcing court decisions, and it is concluded that enforcement proceedings are part of the process of enforcement.

Since the legal definiteness of decisions of recognition is achieved by the content of the judicial act itself, and such decisions do not require enforcement within the framework of enforcement proceedings, the author proposes to call this particular form of enforcement "realization," which will involve the implementation by state registration authorities, organizations, and officials of the registration,

recording of the rights of individuals and legal entities, issuance of the prescribed documents, and making changes to clients' bank accounts by financial institutions, etc.

The differences between enforcement documents necessary for initiating enforcement proceedings and for "realization" are formulated, as well as the peculiarities of the subjective composition and legal status of the subjects, differences in the content of legal relations and the nature of liability for non-compliance with the requirements of enforcement documents in the process of realization and enforcement proceedings.

Keywords: enforcement of court and other jurisdictional bodies decisions; state enforcement officer; private enforcement officer; enforcement procedural legal relations; enforcement creditor; debtor; enforcement proceedings; enforceability of the decision; decision on the recognition; realization of the judicial act; foreclosure.

Постановка проблеми. В процесуальній науці майже не досліджено питання про виконання судових актів у справах про визнання та перетворення. Хоч ст. 129-1 Конституції України [1] визначає обов'язковість виконання судового рішення. здійснення їх за допомогою традиційного механізму примусового виконання часто неможливо, інший порядок не врегульований процесуальним законодавством або Законом України «Про виконавче провадження» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча проблеми, пов'язані з окресленими, згадуються у низці науково-теоретичних досліджень, проте, немає жодного спеціального комплексного дослідження. Окремі аспекти цієї тематики досліджено у наукових працях А. М. Авторова, Ю. В. Білоусова, О. Б. Верби, А. В. Гайченка, Н. М. Грабар, Л. В. Мелех, Ю. Д. Притики, В. М. Притуляка, С. В. Щербак та інших.

Мета статті - дослідити питання виконання судових рішень, що не містять заходи примусового виконання, зокрема рішень про визнання юридичних фактів, які виконуються в інший спосіб, ніж передбачено законодавством про виконавче провадження спеціально уповноваженими суб'єктами.

Виклад основного матеріалу. Багато процесуалістів вважають, що виконавче провадження та застосування примусових заходів можливі лише при виконанні рішень, що зобов'язують боржника здійснювати дії на користь уповноваженої особи, тобто при виконанні рішень у справах про звернення стягнення.

ЄСПЛ так роз'яснює зміст п. 1 ст. 6 Конвенції "Про захист прав людини і основоположних свобод" від 04.11.1950. Указана норма містить "право на суд", одним із аспектів якого є право на доступ до правосуддя. Право особи на

звернення до суду у випадку будь-якого спору про її цивільні права та обов'язки було б ілюзорним, якби внутрішньонаціональна система права держав, які ратифікували Конвенцію, допускала, щоб остаточне обов'язкове рішення суду залишалося недієвим, завдаючи шкоди одній зі сторін. Виконання рішення, ухваленого судом, має розглядатися як невід'ємна частина судового розгляду за змістом ст. 6 Конвенції [3, 4].

З практики ЄСПЛ також впливає те, що ефективний захист сторони у справі, а отже і відновлення справедливості, передбачає зобов'язання адміністративних органів виконувати рішення (Горнсбі проти Греції, § 41); (Кіртатос проти Греції, §§ 31- 32). Відмова органу влади враховувати рішення, винесене судом вищої інстанції, що може призвести до ряду рішень у контексті тих самих рішень, що постійно скасовують винесене рішення, також суперечить статті 6 § 1 (Турчанік проти Польщі, §§ 49-51).

Як зазначає Ю. М. Самолюк, у теорії цивільного процесу виділяють таку властивість рішення суду, яке набрало законної сили, як реалізованість (здійсненність), що визначає можливість впровадження владного волевиявлення суду шляхом добровільного чи примусового виконання, обов'язком у діяльності органів та осіб, стосовно яких звернене це рішення. Деякі вчені ототожнюють реалізованість з можливістю лише примусового виконання рішення суду, що набрало законної сили. Однак, реалізованість за своїм змістом – поняття ширше, оскільки забезпечується не лише примусовим виконанням, а й добровільним, обов'язком інших осіб сприяти виконанню.

Як зазначає С. В. Сенік, у Рекомендації Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання від 9 вересня 2003 р. вказується, що «примусове виконання судового рішення є невід'ємною частиною основоположного права людини на справедливий судовий розгляд упродовж розумного часу, закріпленого в статті 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод... примусове виконання» означає введення в дію судових рішень, а також інших виконавчих документів – як судових, так і несудових відповідно до закону, що зобов'язує відповідача діяти, утриматися від дії або сплатити присуджене.

Учені-процесуалісти виокремлюють види позовів та, відповідно, і рішень за такими позовами на такі види, залежно від змісту позову (процесуально-правова ознака).

1) Позов про присудження або так званий виконавчий позов – спрямований на примусове виконання підтвердженого судом обов'язку відповідача.

2) Позов про визнання (позитивний, негативний) або установчий позов – спрямований на підтвердження існування чи відсутності правовідношення.

Варто зазначити, що, на відміну від підстави позову про присудження, до підстави позову про визнання не входять факти, що пов'язані з можливістю примусового здійснення права, оскільки при подачі позову про визнання позивач обмежується вимогою про підтвердження існування чи відсутності відповідного правовідношення. Позивач не прагне примусового виконання рішення. Йому достатньо сприятливого судового рішення, яке є правоустановчим документом. Воно не виконується, а реалізується шляхом надання до органів РАЦС, житлово-комунальних органів тощо.

3) Перетворювальний позов – спрямований на встановлення нового, зміну чи припинення існуючого правовідношення. Прикладами перетворювальних позовів можуть бути:

а) позови про встановлення нового правовідношення: при продажі частки у спільній власності з порушенням права переважної купівлі інший учасник спільної власності може звернутися до суду з позовом про переведення на нього прав та обов'язків покупця;

б) позови про зміну правовідношення: якщо між учасниками спільної часткової власності не досягнуто згоди про спосіб виділення частки і неможливо поділити майно без невідповідної шкоди його господарському призначенню, то суд за позовом власника, який виділяється, призначає йому грошову компенсацію;

в) позови про припинення правовідношення: при ухваленні рішення про розірвання шлюбу суд припиняє шлюбно-сімейні правовідносини між подружжям.

За визначенням, яке міститься у правовій доктрині, підставами виконання є судові постанови та акти інших юрисдикційних органів, які відповідно до прямої вказівки закону підлягають примусовому виконанню в порядку виконавчого провадження.

А виконавчими документами є видані відповідно до актів уповноважених органів чи посадових осіб (підстав виконання) документи, складені за чітко визначеною формою, на основі яких органи примусового виконання безпосередньо здійснюють примусове виконання (стягують майно, грошові кошти, примушують боржників учинити певні дії або утриматися від їх вчинення). На думку науковців, виконавчими документами є документи, в яких виражається зміст підстав виконання, пред'явлення яких необхідне для початку виконавчого провадження. Виконавчий документ може мати самостійне значення і складатися окремо від документа, що фіксує підставу виконання. У той же час, документ, у якому виражено підставу виконання, може вважатися одночасно і виконавчим документом.

У чинному законодавстві немає визначення поняття "виконавчий документ". Немає і єдиного визначення поняття "документ".

Об'єктом виконання можуть бути як судові акти (судів загальної юрисдикції, господарських судів, адміністративних судів), так і акти інших органів, причому не будь-яких, а тільки тих, яким надано право покласти на громадян, організації і бюджети всіх рівнів обов'язки про передачу іншим громадянам, організаціям або до відповідних бюджетів грошових коштів та іншого майна, або вчинення на їх користь певних дій або утримання від певних дій.

Переважна більшість науковців констатує, що не підлягають примусовому виконанню рішення суду, що ухвалюються за позовами про визнання, оскільки вони констатують наявність або відсутність правовідносин і реалізуються, залежно від зацікавлених осіб, державними та іншими органами і посадовими особами. Закон регулює виконання лише актів про присудження.

Всі юрисдикційні акти є документами і є підставою виконання, але не всі вони є підставою примусового виконання і, відповідно, не є виконавчими документами. Так, наприклад, рішення Міжнародного комерційного арбітражу, третейського суду не є виконавчими документами. За ним виконання може бути здійснено тільки в добровільному порядку. У разі відмови боржника від добровільного виконання юрисдикційного акта стягувач може домогтися виконання в примусовому порядку через державний суд у визначеній процесуальним законодавством процедурі, отримавши виконавчий документ. Опісля стягувачу потрібно пред'явити виконавчий документ, який буде підставою порушення виконавчого провадження з примусового виконання наведених вище рішень.

Отже, виконавчий документ – це винесений судом або іншим передбаченим законодавством органом юрисдикційний акт, що відповідає обов'язковим вимогам, містить відомості про присудження, підтверджує наявність передбачених законом підстав і умов для порушення виконавчого провадження і обов'язковий до виконання для всіх.

І. Андронов, розглядає, зокрема, рішення суду як акт захисту права – акт правосуддя (акт реалізації судової влади). Продовженням концепції рішення суду як акта підтвердження наявності або відсутності матеріальних правовідносин сторін (їхніх прав та обов'язків) стала концепція рішення суду як акта захисту права. Сутність судового рішення не вичерпується голим підтвердженням існування або неіснування правовідносин між сторонами. Як сутнісну характеристику рішення суду науковці пропонують розглядати те, що рішення суду є актом захисту права. Будучи актом правосуддя, судові рішення, на думку вчених, надає судовий захист порушеному або оспорюваному праву, охороняючи правопорядок в державі. Тобто суд у своєму рішенні не просто встановлює, підтверджує наявність права позивача,

а й надає захист цьому праву з боку держави. Підтверджуючи наявність або відсутність спірного правовідношення, суд як орган державної влади своїм рішенням визначає сторонам певну поведінку. Тим самим, рішення суду здійснює захист прав та охоронюваних законом інтересів осіб, спір між якими був предметом розгляду суду. «Теорія наказу», як зазначає І. Андронов, поступово трансформувалася у визначення рішення суду як акта правосуддя, у якому реалізується судова влада держави. Концепція визначення сутності рішення як акта реалізації судової влади є доволі популярною серед сучасних процесуалістів. Так, В. В. Комаров та П. І. Радченко наполягають на тому, що особлива юридична та соціальна природа судового рішення дає підстави вважати його насамперед актом реалізації легітимної судової влади, здатним привести в дію універсальний механізм захисту права. Тому природа судової влади та ті риси, які характеризують правосуддя як форму її реалізації, мають стати тими вихідними положеннями, що визначають сутність судового рішення.

У справах про визнання правова визначеність досягається самим змістом судового акта, тому такі рішення, на перший погляд, не потребують примусового виконання. Однак у справах про перетворення та визнання така примусовість має інший, специфічний характер. Можна виділити примусовість як самостійну характеристику судового рішення, яка передбачає можливість зовнішнього впливу на поведінку суб'єктів, як ствердження волі, закріпленої у правових нормах або судовому рішенні, що діє лише у випадках неправомірної поведінки суб'єктів, які ухиляються від виконання судових рішень, і залежно від виду судового рішення проявляється по-різному. У рішеннях про стягнення вона виступає як можливість здійснення права поза волею зобов'язаної особи (виконуваність), а в рішеннях про визнання та перетворення має посередній характер, що виражається у можливості застосування організаційних, адміністративних, дисциплінарних заходів, спрямованих на виконання рішень. Примусовість вважається автором більш широким поняттям, ніж виконуваність.

Дії інших осіб у рамках виконавчого провадження (банків, роботодавців, кураторів майна боржника та інших) є вторинними (похідними) і не є виконавчими. Під виконавчими розуміють дії, здійснювані уповноваженими посадовими особами від імені органу примусового виконання (державні чи приватні виконавці), спрямовані на забезпечення та здійснення примусового виконання. Отже, до відкриття виконавчого провадження дії зазначених осіб не є виконавчими, але при цьому вони є примусовими, оскільки здійснюються поза волею зобов'язаної особи. У кінцевому підсумку все зводиться до визначення обсягу понять виконавчого провадження та примусового виконання. Висувається положення, що зміст інституту примусового

виконання значно ширший за інститут виконавчого провадження, і відповідно, законодавство про примусове виконання включає в себе законодавство про виконавче провадження.

Отже, якщо розглядати виконавче провадження як систему правових норм, що регулюють юридичну діяльність з примусового виконання судових документів (та саме таке визначення базується на положеннях чинного законодавства), можна зробити висновок, що виконавче провадження є суттєвою складовою примусового виконання. Незважаючи на те, що дії інших органів, організацій, посадових осіб та громадян, що виконують вимоги судових актів та актів інших органів, передбачені законодавством про виконавче провадження, примусове виконання здійснюється лише державними і приватними виконавцями. Отже, тільки їх діяльність буде діяльністю з примусового виконання. До тих пір, поки виконавче провадження не буде відкрите виконавцем, дії інших осіб щодо виконання виконавчого документа не є виконавчими. Лише з моменту відкриття виконавчого провадження такі дії (якщо вони здійснюються на підставі постанов виконавця) будуть являти собою і виконавчі, і примусові дії (якщо розглядати здійснення примусових дій лише як прерогативу виконавців). Основною метою позовів про визнання є ліквідація правової невизначеності у відносинах сторін, уточнення їх прав та обов'язків (позитивний позов) або відсутності таких (негативний позов). Рішення за позовами про визнання не потребують примусового виконання, оскільки правова визначеність досягається самим змістом судового акта. Виконання судових актів за позовами про визнання та перетворення не завжди супроводжується видачею виконавчого документа. В окремих випадках цей процес полягає лише у здійсненні уповноваженими на це органами, організаціями у встановленому законом порядку державної реєстрації або фіксації прав (обмежень прав) фізичних і юридичних осіб без видачі відповідного документа. Так, при виконанні судового рішення про розірвання шлюбу органи ДРАЦС не тільки роблять відповідний запис, але й видають свідоцтво про розірвання шлюбу, що складає фактичний склад із сукупності рішення суду та законом передбаченого офіційного документа.

Це утворює особливу форму виконання - назовемо її реалізацією (для відмінності від виконавчого провадження). Під реалізацією слід розуміти особливу форму виконання судових актів, що полягає в здійсненні органами, організаціями та особами у встановленому законом порядку державної реєстрації, фіксації прав (обмежень прав) фізичних і юридичних осіб та/або видачі їм передбачених законом документів на підставі рішення суду з ряду справ несудового провадження. Процедура примусового виконання судових актів та актів інших органів, яка регулюється чинним законодавством, застосовується головним чином до рішень про призначення. Відсутність

спеціального регламенту щодо виконання рішень про визнання та перетворення у законодавстві про виконавче провадження можна розглядати як законодавчу прогалину, що потребує відновлення.

"Реалізацією" виконуються судові рішення, які є виконавчими документами. Це означає, що під час реалізації відсутні виконавчі документи, які передбачає законодавство про виконавче провадження. Реалізація відрізняється від виконавчого провадження, зокрема, складом суб'єктів. Звичайно в правових відносинах виділяються суб'єкт, об'єкт і зміст. Кожен з них проявляє себе по-різному в виконавчому провадженні та реалізації. Об'єктом правових відносин в виконавчому провадженні є дії суб'єктів, спрямовані на виконання, здійснювані на підставі принципу диспозитивності. Об'єктом реалізації також є дії суб'єктів, але вони спрямовані на виконання актів, які законодавець не відносить до виконавчих. Зміст правових відносин у виконавчому провадженні представляє собою взаємопов'язані права та обов'язки суб'єктів правових відносин: з одного боку, виконавця, який виконує свої функції адміністративно-правовими методами, з іншого - права та обов'язки інших учасників виконавчого провадження. Зміст правових відносин у реалізації складають права та обов'язки органів, які виконують вимоги судових актів (органи ДРАЦС, органи обліку та реєстрації тощо), з одного боку, та інших учасників реалізації - з іншого. До суб'єктів виконавчого провадження належать виконавець - основний та обов'язковий суб'єкт, який є представником виконавчої влади та має владні повноваження, а також сторони, суд, прокурор та інші суб'єкти. Інша справа - суб'єктний склад реалізації, основною відмінністю якої є саме відсутність виконавця, без якого виконавче провадження неможливе. Повноваження щодо безпосереднього виконання судових актів через реалізацію надаються органам ДРАЦС, місцевого самоврядування через органи опіки та піклування, установам, що здійснюють реєстрацію майна, установам, які ведуть реєстри акціонерів, органам, що ліцензують окремі види діяльності та інші. Повноваження щодо виконання судових актів делегуються зазначеним органам не через законодавство про виконавче провадження, а через різні нормативно-правові акти, спеціально прийняті з метою регламентації їх діяльності. Очевидно, що суб'єктний склад реалізації відрізняється від виконавчого провадження. Різниця стосується як правового становища суб'єктів, так і підстав їх участі в відповідних правовідносинах, в межах яких було розглянуто справу і видано виконавчий документ. Відмінності також існують у характері відповідальності суб'єктів за невиконання вимог виконавчих документів у процесі реалізації та виконавчого провадження. У ході реалізації не застосовуються заходи виконавчої процесуальної відповідальності, які характерні для виконавчого провадження. Під виконавчою процесуальною відповідальністю слід розуміти

специфічний вид відповідальності, передбачений безпосередньо законодавством про виконавче провадження. Процесуальна відповідальність настає за порушення процедури примусового виконання, процесуальної форми в виконавчому провадженні, у зв'язку з чим вона може бути реалізована лише безпосередньо в ході примусового виконання.

Висновки. Отеже, Закон України «Про виконавче провадження» [2] містить п. 7 ч. 4 ст. 4, згідно з яким, виконавчий документ повертається стягувачу без прийняття до виконання у разі, якщо виконання рішення не передбачає застосування заходів примусового виконання рішень.

Чіткої процедури виконання рішень в порядку реалізації, тобто поза процедурою виконавчого провадження, законодавством не передбачено.

Водночас, ст. 6 Закону України «Про виконавче провадження» визначає інші органи та установи, що виконують рішення, але не є органами примусового виконання. Вказана стаття містить бланкетні норми і також не визначає порядку виконання рішень такими органами. Однак, на нашу думку, розміщення норм про реалізацію рішення поза процедурою виконавчого провадження є неправильним.

Вважаємо за доцільне встановити порядок реалізації таких судових актів окремим нормативно-правовим актом, який вирішить проблему правової визначеності у сфері виконання рішень у справах про визнання та позитивно вплине на ефективність судового захисту.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.06.2023).

2. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (Дата звернення: 27.06.2023).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. // Офіційний вісник України від 16.04.1998 р. – № 13. – стор. 270; від 23.08.2006 р. – № 32. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004&zahyst=4/UMfPEGznhhMX z.ZiizBA94HI4tgs80msh8Ie6 (зата звернення: 27.06.2023)

4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – ст. 263. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=475%2F97-%E2%F0> (дата звернення: 27.06.2023)

References:

1. Konstytutsia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

2. Закон України “Pro vykonavche provadzhennia”: vid 02.06.2016, № 1404-VIII [Law of Ukraine “On Enforcement Proceedings” from June, 2, 2016, № 1404-VIII] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> [in Ukrainian].

3. Konventsiya pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004&zahyst=4/UMfPEGznhhMXz.ZiizBA94HI4tgs80msh8Ie6 [in Ukrainian].

4. Закон України “Pro ratifikatsiyu Konventsiyi pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsiyi” vid 17.07.1997, № 475/97-BP [Law of Ukraine “On the ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol, and Protocols No. 2, 4, 7, and 11 to the Convention” from July, 17, 1997, № 475/97-BP] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=475%2F97-%E2%F0> [in Ukrainian].

